

Sumari

Pròlegs.....	7	Les institucions	34
Presentació.....	15	Les ciències.....	34
Introducció.....	17	L'ensenyament.....	34
Breu resum d'història de Catalunya	19	La literatura	35
La colonització grega	21	El dret	35
Els ibers.....	21	L'art.....	35
La invasió cartaginesa.....	22	L'extinció de la dinastia catalana, el compromís de Casp i l'entronització de la dinastia dels Trastàmara.....	36
La romanització	22	La conquesta de Nàpols.....	36
La cristianització	23	La preponderància de Barcelona	37
La dominació visigòtica	24	Mallorca, València i «els regnes Dellà Mar».....	37
La invasió i la dominació musulmanes.....	25	Mallorca.....	37
La reconquesta.....	26	València.....	38
Els comtats catalans. Guifré el Pelós	27	«Regnes dellà mar».....	38
L'abat Oliba i la institució de la Pau i Treva. Ramon Berenguer I i els Usatges	27	Sicília	38
Ramon Berenguer III i la unió amb Provença.....	28	Sardenya	38
Ramon Berenguer IV i la unió amb Aragó.....	29	Nàpols	39
L'expansió del casal barceloní per terres occitanes.....	30	Atenes i Neopàtria	39
Pere I el Catòlic i la batalla de Muret.....	30	Els Reis Catòlics i la descoberta d'Amèrica	39
Jaume I i la conquesta de Mallorca i València	30	La confederació catalanoaragonesa sota els reis de la casa d'Àustria.....	40
Pere II el Gran.....	31	La Guerra dels Segadors.....	40
L'expansió mediterrània	32	La decadència.....	41
La florida de les arts, les lletres i les ciències	34	La Guerra de Successió. L'Onze de Setembre.....	42
		Catalunya sota els reis de la casa de Borbó	44

Inici del redreçament econòmic i comercial	44	Annex IV. Presidències i presidents de la Generalitat de Catalunya (1359-2016)	58
La Revolució Francesa i Napoleó	44	La trajectòria vers l'esdevenidor	65
De Ferran VII a Alfons XIII	45	De la solidaritat a l'espoli fiscal	67
La Renaixença	46	Un dels primers països europeus en renda per càpita	67
La renaixença econòmica i industrial	46	Ocupar el lloc que ens correspon a Europa	69
La renaixença literària	46	Catalunya, país capdavanter de l'Europa sud-occidental	70
La normalització del català	47	Annex A. El pes demogràfic i socioeconòmic de Catalunya, dels Països de Llengua Catalana i de la megaregió «Barcelona-Lyon» dins la Unió Europea	74
La renaixença artística	47	Rang demogràfic	74
L'associacionisme	48	Rang socioeconòmic	75
Les lluites socials	49	Aportacions catalanes universals	77
L'evolució política	50	Llibre d' <i>Aportacions Catalanes Universals</i>	79
De la Mancomunitat de Catalunya a la Segona República	50	Portada i transcripció del discurs de Pau Casals a l'ONU el 1971	79
La Mancomunitat de Catalunya	50	Introduccions	80
La dictadura del general Primo de Rivera	51	Descripció de les aportacions	81
De la República catalana a la Generalitat restaurada	51	Temàtiques tractades	81
Avenços en els àmbits cultural i científic	52	Relació de les aportacions considerades	82
La guerra civil i la dictadura franquista	54	Catalunya, un vell país d'Europa	92
La restauració de la democràcia	54	Difusió internacional del llibre ...	94
Annex I. Genealogia del casal de Barcelona (878-1410)	55	Com adquirir el llibre?	94
Annex II. Genealogia del casal dels Trastàmara (1412-1555)	56	Bibliografia	95
Annex III. Genealogia del casal dels Habsburg (1516-1700)	57		

Pròlegs

Al llarg de la història, Catalunya ha viscut episodis de tots colors. El nostre passat, des de l'arribada de la civilització grega a Roses i Empúries fins a la Guerra Civil de 1936-1939, passant pels fets de 1714 o la Renaixença, ha estat una successió de fets esplendorosos, de reis que conquerien països i de guerres perdudes, de puixança i de decadència, d'èpoques de penúria i d'etapes de prosperitat.

En tots aquests episodis, les catalanes i els catalans, els seus ideals i les seves institucions han sabut adaptar-se, aprendre del passat per afrontar l'esdevenidor, els reptes del futur. La institució que tinc l'honor de presidir és l'exemple viu d'aquest llegat que s'estén al llarg dels segles.

El llibre que teniu a les mans no és més que la constatació d'aquest afany de superació, d'aquesta voluntat dels pobles d'escriure la seva pròpia història, de la necessitat inherent d'esdevenir constructors conscients del que volem ser. En això ens assemblem a les nacions del nostre entorn. I, com totes elles, sempre ens n'hem sortit.

El que sí ens diferencia de les nacions del nostre entorn, ara per ara, és el present. Aquestes nacions han esdevingut estats amb totes les seves conseqüències. Per això, el futur —i la supervivència— de Catalunya passa per ser un estat modern, per tenir capacitat per decidir. Aquesta és la nostra aspiració i el nostre desig.

El camí està traçat i només depèn de nosaltres que siguem capaços d'aconseguir-ho. Ho volem fer bé, de manera democràtica, cívica, serena i tranquil·la, amb transparència i que tothom pugui expressar la seva opinió en absoluta llibertat. Els nostres anhels són d'una radicalitat democràtica absoluta i el nostre europeisme s'endinsa fins a l'edat mitjana.

El passat ens serveix per saber el que érem. El present ens situa on som. El futur no el sabem, però tenim ben clar que un dia o altre, i més aviat que tard, serem.

Carles PUIGDEMONT I CASAMAJÓ
President de la Generalitat de Catalunya

Si no es coneix el passat no es pot entendre plenament el present. La clau per a comprendre el context en què ens trobem, per a descobrir qui som i per què som com som, la trobem en la història. És a partir de les experiències anteriors, d'allò que ha succeït i d'allò que sabem, que els éssers humans plantegem i analitzem el futur, els escenaris probables i les decisions possibles.

Això, que és aplicable a les nostres vides, ho és també a les nacions. En aquest sentit, aquest llibre és una eina per a ajudar a entendre la nació catalana, el seu present i els seus anhels de futur. Una nació compromesa amb la pau, la llibertat i la democràcia, valors arrelats en la societat catalana, consolidats per la traça de la història. Una nació oberta al món, que no es creu ni millor ni pitjor que cap altra, que simplement aspira a governar-se, a ser present internacionalment amb la seva veu, amb la seva llengua, aportant la seva pròpia visió del món al gresol de cultures de la globalització que emmarca el nostre temps, una aspiració que, segons el moment i el context històric, s'ha traduït en un projecte polític de país o en un altre.

Aquesta obra és una guia, un mapa general de la nostra història col·lectiva. De manera resumida, esquemàtica, assenyala les dades, mostra les passes, que ens han portat fins al punt actual.

En la darrera part s'enriqueix amb un plantejament alternatiu, el «Llibre d'*Aportacions catalanes universals*». La nació catalana ha estat, és i té voluntat de continuar sent, malgrat que en diverses etapes s'ha intentat difuminar, i fins i tot esborrar, la nostra identitat. Per això, recordar les aportacions de catalanes i catalans en tots els àmbits és la millor manera de donar-nos a conèixer. Reivindicar amb noms propis, amb figures de referència, la nostra contribució al conjunt de la humanitat és també una manera d'explicar-nos.

La publicació es completa amb «La trajectòria vers l'esdevenidor», una aportació que introdueix el context econòmic i la situació geopolítica de Catalunya per tal de fer-ne visibles el potencial i el paper que pot exercir en el marc europeu i mediterrani.

Catalunya necessita explicar-se i donar-se a conèixer al món del nostre temps, un temps en què, paradoxalment, la pròpia identitat ha recuperat valor en un context de cultura global, en què els trets diferencials són determinants per als processos productius i en què Europa necessita donar veu a la pluralitat de les realitats nacionals i socials que la conformen per a sostenir i relançar el projecte europeu comú.

Catalunya pot ser present al món com a nació cultural i política; la seva ciutadania té la voluntat de ser-hi. I aquest llibre és un bon instrument per a ajudar-nos a entendre'ns, a conèixer-nos, però també perquè se'ns conegui i es compreguin una mica millor el context i els projectes polítics del país.

Carme FORCADELL I LLUÍS

Presidenta del Parlament de Catalunya

El futur polític de Catalunya és un repte prou important com per no passar per alt tots els mitjans i les oportunitats que es presenten per tal de difondre la veu d'un poble que, malgrat ser una de les cultures europees rellevants de l'últim mil·lenni, ha vist menystingudes i silenciades les seves pròpies història, cultura i llengua, i, per reblar-ho, la seva contribució espiritual i material al desenvolupament universal. El fet que Catalunya no disposi d'institucions pròpies i sobiranes des del 1714 ençà ha relegat gairebé a l'ostracisme l'aportació catalana al progrés general i molts dels esdeveniments excepcionals i de tot tipus que hi ha hagut a casa nostra, des de l'alta edat mitjana fins a l'època actual, passen desapercebuts, són empetitits o, senzillament, manllevats primer per Castella i finalment adjudicats al nom o en nom d'Espanya.

En el transcurs de la nostra història, diverses veus especialitzades presenten i analitzen aportacions catalanes de gran transcendència i rellevància per a la nostra societat. Ara bé, acostumats com estem a centrar el desenvolupament a l'entorn de les grans capitals i dels centres de poder actuals, caldria afegir al debat el concepte «territorial» i la contribució al bé general del país d'unes terres com les de Lleida que, tot i la secular migradesa demogràfica, són a la base del que avui és Catalunya (com deia J. V. Foix, «tot llenguatge és saó d'una parla comuna»).

Les terres de Lleida foren l'enclavament estratègic de les aspiracions expansionistes del rei Jaume, de València a Mallorca i de Sardenya a Neopàtria, i el canemàs d'un projecte institucional i polític avançat al seu temps, definit per Pau Casals a les Nacions Unides com «el primer parlament del món». A la baixa edat mitjana, l'*Studium Generale* de Lleida, el primer de la Corona Catalanoaragonesa i una de les primeres universitats de la cristiandat, portà fins a les terres de Lleida escriptors, pensadors i científics de relleu universal. L'historiador d'Alguaire, Josep Lladonosa, deia que Lleida «fou antany una ciutat universitària de fama universal».

Aquesta afirmació Lladonosa la basava en el fet que l'Estudi General es nodria d'estudiants d'arreu de la corona i que per Lleida hi passaren científics, escriptors i pensadors de projecció universal. Com ara els metges Jaume d'Agramunt i Arnau de Vilanova; aquest darrer, valencià de naixement i lleidatà d'adopció, va marcar un dels moments culminants de la ciència biomèdica escolàstica durant la transició dels segles XIII i XIV. Professors, juristes i pensadors com Francesc Eiximenis, que entre els anys 1384 i 1408 va viure a València, on va desenvolupar una activitat molt intensa com a predicador i com a conseller de l'Ajuntament, i hi va escriure la major part de les seves obres. El franciscà mallorquí convers a l'islam Anselm Turmeda, amb reprovacions molt dures a l'estament eclesiàstic i als dominicans, o Sant Vicent Ferrer, eclesiàstic i escriptor, lector i mestre de la càtedra de teologia de la catedral de València i catedràtic de Lògica a l'*Studium* de Lleida, a qui Fuster definí —pels seus dots d'orador i per la seva propensió a l'escenificació i a la teatralitat— com a «histrió genial» ja que, a més d'una comitiva de flagel·lants, penitents, músics i auxiliars, segons el dietari del capellà d'Alfons el Magnànim, «contínuament lo seguien més de CCC persones, entre hòmens e dones, on havien molts preveres e hòmens agraduats e de sciència».

I, finalment, entre moltes altres figures, emergeix la d'Alfons de Borja, després papa Calixt III, canonge de la catedral de Lleida, una de les figures més rellevants de la cristiandat medieval, el pontificat del qual inicià l'època en què la cúria vaticana parlava la catalana llengua, mentre Roma exclamava, esgarriada, «O Dio, la chiesa romana in mani dei catalani!».

Aportacions Catalanes Universals és una iniciativa de la Fundació Occitano Catalana per acréixer l'autoestima, per capgirar la gens dissimulada i secularment induïda pèrdua de rellevància de la societat catalana i per reflexionar de cara a l'esdevenidor sobre les enormes possibilitats d'una Catalunya fermament decidida a dictar el seu propi futur.

Joan RENÉ

President de la Diputació de Lleida

Així com Joan Amorós ha dut a terme una breu narració dels fets viscuts pels pobles de Catalunya des dels temps de la Grècia antiga fins avui dia, per la meua banda explicaré el relat d'aquesta edició.

Catalunya, de les arrels del passat a un futur esplendorós és l'actualització d'uns textos que fa uns quants anys Joan Amorós va publicar, els quals, més endavant, va revisar i completar per estructurar un breu resum d'història de Catalunya que formava part d'un text introductor de la magna obra *Aportacions Catalanes Universals*, de l'edició de la qual m'enorgulleixo.

D'aquesta prouja inicial de Joan Amorós per aconseguir una síntesi de la història de Catalunya tan divulgativa com fos possible, en va germinar, en confluència amb la de molta de gent pròxima a ell, afectivament i culturalment, un projecte de re-coneixement de la participació dels catalans a la narració dels esdeveniments de la humanitat, de re-conscienciació de les aportacions que els catalans han fet al progrés de la humanitat que va culminar en la ingent obra *Aportacions Catalanes Universals*, editada en català, és clar, i en tres de les principals llengües vehiculars tant a Europa com arreu del món.

Sovint, els llibres d'història recullen els fruits de guerres o de conflictes en què moltes vegades n'hi ha uns que perden i uns altres que guanyen. Aquesta obra és tot el contrari. No és un llibre de guanyadors ni perdedors, sinó que representa un magnífic compendi que permet explicar la nostra història en positiu.

Quan es prepara l'edició de llibres d'història, de relats d'allò que ha passat, deixant de banda el text en si i altres aspectes, com ara l'especialització del tema, als editors ens preocupa la manera com presentar el contingut sobre el paper. La història és una ciència humana vastíssima i no tothom

posseeix la qualitat de saber explicar-la al lector majoritari de manera clara i senzilla, cosa en què, tot sigui dit, crec que en Joan Amorós ha reeixit.

Aquest convenciment que tinc de la manera planera de narrar-nos molt sintèticament la història de Catalunya potser hi he arribat perquè ho concloc de la lectura i perquè sé que l'autor ens l'explica molt documentadament i sota l'atenta supervisió del gran mestre historiador Jaume Sobrequès i Callicó, que en signa la «Presentació».

És el relat d'una persona llega en el tema però apassionadament captivada per la història del seu poble que se l'explica i ens l'explica a l'altra gent comuna i no entesa en la matèria, però igual d'apassionada, d'una manera "entenedora" i atractiva, molt expositiva. I aquí convenia de trobar i aconseguir un format adient, quant al fons i la forma, al text resultant.

En aquest sentit, em sembla, sincerament, que Pagès editors ha estat a l'alçada de les exigències, ben legítimes, i de les expectatives de l'autor i dels promotors d'aquesta obra: posar tots els esforços a oferir un mitjà de divulgació i un digne suport físic al compendi del relat del passat que ens faciliti eines per consolidar el del present i fonamentar el del futur.

Permetint-me, abans d'acabar, una menció a la coberta que encapçala el llibre. El disseny escollit, obra de Ramon Mir, il·lustra el magma que bull dins la terra i simbolitza la nostra Catalunya, la nostra estimada terra, que s'agita i s'aixeca valenta per construir un país nou que embolicalli la història i totes aquelles persones que testimonien la nostra existència com a poble.

Lluís PAGÈS I MARIGOT
President de Pagès editors

Presentació

Quan els homes de la Renaixença, en ple segle XIX, es van proposar revitalitzar la identitat catalana, malmesa per tants anys de centralisme anticatalà, un dels seus objectius prioritaris va consistir a fer reviure el passat de Catalunya. Així, els estudis històrics van assolir un lloc destacat en la vida cultural i política. Es tractava aleshores de superar el silenci amb què els governs espanyols, des del 1714, havien tractat, tant en l'àmbit cultural com educatiu, la cultura catalana i, amb ella, la història del país.

Quelcom encara més greu, quant a oblit i repressió, va succeir després de la desfeta del 1714. El règim franquista, a partir del 1939, va ser encara molt més cruel amb Catalunya. Ja no es tractava només de silenci amb tot allò que afectava la història, la llengua i cultura catalanes, sinó d'una sistemàtica persecució sense fronteres. Les coses van canviar amb l'arribada de la democràcia i de l'autonomia el 1978 i 1980. Van canviar, però no van fer-ho prou. Les mancances han perviscut i el desconeixement de la història de Catalunya continua en amplis sectors del país. Quan semblava que, sota el guiatge de la conselleria d'educació dels diversos governs de la Generalitat des de 1980, la història de Catalunya recuperaria de manera definitiva el lloc que li correspon, una nova i recent onada centralista i anticatalana ha envaït, provinent del govern de Madrid, els plans d'ensenyament catalans. Tot allò que contribueixi, doncs, a pal·liar aquest desconeixement i aquesta nova agressió, que, com dic, els plans educatius no han solucionat, ha de ser ben rebut. És des d'aquesta perspectiva, que la síntesi d'història de Catalunya que ha elaborat l'amic Joan Amorós ha de ser rebuda com a molt positiva. No va adreçada als especialistes, sinó, quelcom encara més important, a tots aquells ciutadans de Catalunya i d'arreu del món interessats per saber d'on venim, que Catalunya va ser un país independent durant molts segles, que vam tenir institucions d'autogovern pròpies, un dret diferent del dels nostres veïns, unes corts que feien les lleis del país, i

que tot això es va perdre per causa d'una guerra, els vencedors de la qual van anorrear l'estructura d'Estat que tenia Catalunya. Atès que des de 1714 ningú mai no ha permès que el poble català pogués manifestar-se sobre si volia o no retornar a la situació històrica anterior a la desfeta, és ben legítim sostenir que, d'alguna manera, Catalunya continua essent un país ocupat.

Després de tres-cents anys d'aquella desfeta, malgrat els avenços aconseguits, la tasca de lluitar per la nostra pervivència nacional no està acabada i exigeix un màxim compromís d'aquells que aspirem a fer de Catalunya un país normal entre tots els països del món. Aquest 2017 pot, en aquest sentit, marcar un tombant decisiu en la nostra història nacional. Depèn dels catalans, només.

Jaume SOBREQÜÉS I CALICÓ

Catedràtic emèrit d'història de Catalunya
de la Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

El propòsit d'aquest llibre és facilitar el coneixement de la història de Catalunya assenyalant-ne els aspectes més cabdals. També es pretén que ens adonem del futur esplendorós que ens espera si —entre tots— som capaços d'aconseguir la plena sobirania.

De fet, la nostra història és un seguit de «reeiximents», «reculades» i «represes». Mercès als «reeiximents» i a les «represes», el nostre poble ha fet aportacions significatives al conjunt de la humanitat i ha subsistit fins al dia d'avui.

En el decurs dels temps podem considerar les següents etapes: en primer lloc els *prolegòmens*, que abasten des de la prehistòria fins a la invasió musulmana. A continuació ve *la gènesi i consolidació de la personalitat* a partir dels inicis de la reconquesta i fins a Pere I el Catòlic. Llavors arriba *la primera reculada* amb la batalla de Muret i la ruïna de l'incipient estat occitanocatalà i amb ella, és clar, *la primera represa* que suposà la conquesta de Mallorca i València i l'expansió mediterrània. Ens endinsem després en la *segona reculada*, un llarg període que inclou els estralls de la darrera epidèmia de pesta negra, la Guerra dels Segadors (amb la separació dels territoris del Rosselló i part de la Cerdanya) i la Guerra de Successió (amb la pèrdua de les llibertats nacionals), per situar-nos com a conseqüència natural en *la segona represa*, la qual comprèn tot el prometedor lapse de la Renaixença, moviment cultural vuitcentista promotor de la recuperació de la llengua i la cultura catalanes, que quedà anorreat per causa de *la tercera reculada*, període que abraça tota l'època franquista durant la qual s'impulsà la persecució més dura que mai no s'ha fet contra el nostre poble i la seva cultura. I arribem al *darrer quart del segle xx i primers anys del segle xxi, o tercera represa?*, etapa que s'inicia amb la progressiva restauració de les institucions d'autogovern i s'allarga fins als nostres dies.

A partir d'aquí la història la fem nosaltres.

Efectivament, ens trobem en uns moments clau, amb la progressiva consolidació de la Unió Europea i un respecte més gran pels drets individuals i col·lectius que configuren un entorn més favorable.

En la nostra àrea geogràfica es dibuixa un arc de desenvolupament econòmic que comprèn tota la Mediterrània nord-occidental. Dins d'aquest arc, Catalunya i l'espai occitanocatalà agafaran cada cop més preponderància.

Tenim a l'abast la possibilitat d'iniciar amb el nou mil·lenni una *tercera represa* que representi un *reeiximent* definitiu i esborri per sempre totes les reculades anteriors.

Que així sigui només depèn de nosaltres i de l'esforç que hi esmercem.

Amb aquest llibre volem retre homenatge al nostre gran historiador Ferran Soldevila. Esperem que la seva lectura ens ajudi, com a catalans, a reflexionar i a decidir-nos a fer realment efectiva aquesta *tercera represa*.

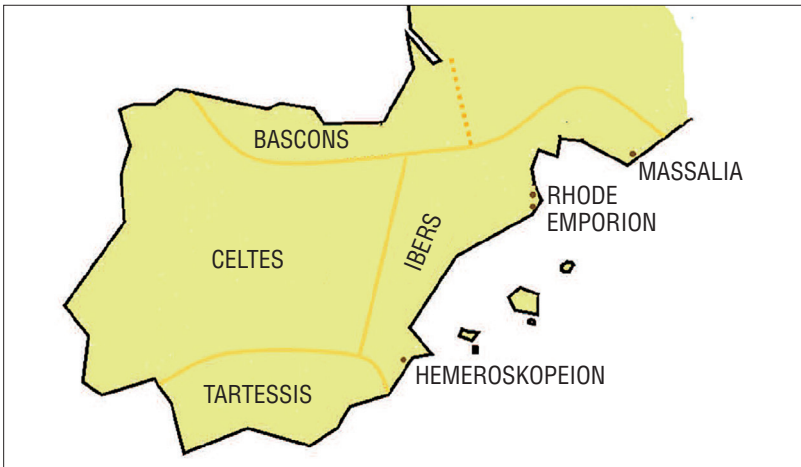
La colonització grega

Els grecs s'estableixen, entre els segles VIII i VI abans de Crist, en diversos indrets de la costa catalana. Cal destacar els nuclis de població de *Rhode* (Roses) i *Emporion* (Empúries). La influència grega sobre la cultura ibèrica fou determinant.

Els ibers

La cultura ibèrica es manifesta (en el seu màxim apogeu) entre mitjan segle V i finals del segle III abans de Jesucrist.

Es caracteritza per la intensificació de la vida urbana, per l'ús del ferro com a metall bàsic, per la fabricació de ceràmica, per l'adopció d'un sistema d'escriptura peculiar, per manifestacions notables en escultura i pintura, per l'aparició d'una economia monetària i per la incineració dels morts. S'estenia per tot el vessant mediterrani des de Múrcia fins a les boques del Roine.

Un aspecte important de la nostra geografia, que ha tingut una influència cabdal en la nostra història, és que els Pirineus Orientals no són frontera. Els passos de les Alberes, el coll de la Perxa i àdhuc el coll de la Quillana i d'altres són fàcils de travessar tot l'any. Això ha permès que, en el decurs dels temps, una mateixa civilització s'estengués a banda i banda de les muntanyes pirinenques.

La invasió cartaginesa

Els cartaginesos, en la seva lluita contra Roma, durant les guerres púniques, van envair els dominis dels ibers a finals del segle III abans de Crist. El general cartaginès Hanníbal va sotmetre bona part de les tribus ibèriques després d'atacar i destruir Sagunt (219 aC).

Els romans, després de desembarcar a Empúries (218 aC) van anar foragitant-los de pertot arreu.

La romanització

Entre les darreries del segle III aC i finals del segle II aC, els romans dominaren totes les terres dels actuals països de llengua catalana i de llengua occitana.

Ens llegaren la llengua, el dret i la impulsíó de l'agricultura, la ramaderia, la indústria (principalment del teixit de lli) i el comerç. Ens portaren llur art (reflex de l'art grec) i feren grans obres públiques: amfiteatres, teatres, circs, termes, ponts, aqüeductes i altres edificacions.

Construïren grans vies de comunicació, com la via Augusta i la via Domítia. Fundaren o refundaren viles i ciutats (entre les quals *Tarraco*, l'actual Tarragona, Barcelona i València) i la vida urbana tingué una gran expansió.

Amb la col·laboració de:

Diputació de Lleida

municipis, territori i tu

© del text: Joan Amorós i Pla, 2017

© dels pròlegs: Carles Puigdemont i Casamajó, Carme Fordadell i Lluís,
Joan Reñé i Huguet i Lluís Pagès i Marigot, 2017

© de la presentació: Jaume Sobrequés i Callicó, 2017

© de les imatges: els seus autors i arxius corresponents, 2017

© d'aquesta edició:

Fundació Occitano Catalana, 2017

Via Laietana, 39, 3a planta - 08003 Barcelona

Carrer Cargola, 6A - 17485 Vila-sacra (Girona)

comunicacio@fundoc.net

www.fundoc.net

Pagès editors

Pagès Editors, S L, 2017

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

editorial@pageseditors.cat

www.pageseditors.cat

ISBN: 978-84-9975-876-3

DL L 834-2017

Primera edició: juny de 2017

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

« imprès a **Lleida** »

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.